

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת: אפילו נהמא לחם דחיטי דבייתא נקיות ונאות לא אכל. אלא רק לחם שאינו נקי ונאה כל כך.

ומנא לן דחשיב "סוך לא סכתי" בעינוי?

דכתיב "ויאמר אלי המלך גבריאלי: אל תירא דניאל, כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך — נשמעו דבריך, ואני באתי בדבריך".

אשכחן שהמנעות מסיכה נקרא עינוי. אבל המנעות מרחיצה — מנא לן שחשוב עינוי?

אמר רב זוטרא ברבי טוביה: אמר קרא [תהלים קט] "ותבא כמים בקרבנו וכשמן בעצמותיו". ומשמע שרחיצת המים ["ותבא כמים בקרבנו"] היא כמו סיכה בשמן.

ולכן גם ההמנעות מרחיצה נחשבת כעינוי, כמו ההמנעות מסיכה.

ופרכינן ואימא שהסיכה האמורה בפסוק היא כשתיה של מים, ומנין לנו מפסוק זה שהרחיצה היא כסיכה?

ומשנינן: בפסוק הזה נאמר "ותבא כמים בקרבנו" דומיא דשמן ["וכשמן בעצמותיו"]: מה שמן אין שותים אותו אלא סכים אותו מאבראי, מבחוץ, והוא נבלע בפנים, אף מים האמורים בפסוק, הם מים שרוחצים בהם גופו של אדם מאבראי, ונחשבים המים כאילו נבלעים "בקרבנו". ואין הפסוק מדבר בשתיית מים ששותים אותם לתוך הגוף.

ושואלת הגמרא על הלימוד של רחיצה מסיכה:

והא תנא במשנה במסכת שבת [פו א]

איפכא קא נסיב לה [למד את הענין בצורה הפוכה, שלמד שמן ממים, שסיכת שמן הרי היא כשתית מים, ולא למד מים משמן].

דתנן: מנין לסיכה שהיא אסורה כשתיה ביום הכפורים?

אף על פי שאין ראייה לדבר — זכר לדבר יש: שנאמר "ותבא כמים בקרבנו וכשמן בעצמותיו".

אלא, אמר רב אשי: רחיצה — מגופיה דקרא בדניאל שמייע ליה. דכתיב "וסוך לא סכתי", וגם זה נכלל בעינוי המוזכר בכתוב.

ועתה מבארת הגמרא את הפסוק בדניאל המובא למעלה:

מאי האי שאמר גבריאלי לדניאל "ואני באתי בדבריך", שמשמע ממנו כי גורש גבריאלי אל "מחוץ לפרגוד", וחזר ובא לשם בגלל דניאל?

היינו, דכתיב ביחזקאל [פרק ח] שראה במחזה הנבואה:

"ושבעים איש מזקני בית ישראל, ויאזניהו בן שפן עמד בתוכם, עמדים לפניו, ואיש מקטרתו בידו, ועתר ענן הקטרת עלה".

וכתיב שם בתחילת הענין, שאומר יחזקאל: "וישלח תבניות יד, ויקחני בציצת ראשי, ותשא אתי רוח בין הארץ ובין השמים. ותבא אתי ירושלימה, במראות אלהים, אל פתח שער הפנימית הפונה צפונה אשר שם מושב סמל פסל הקנאה המקנה".

ועוד נאמר שם: "ויבא אתי אל הצר בית ה' הפנימית, והנה פתח היכל ה' בין האולם ובין המזבח בעשרים וחמשה איש. אחוריהם אל

היכל ה', ופניהם קדמה, והמה משתחווים קדמה לשמש".

ממשמע שנאמר "ופניהם קדמה", איני יודע שאחוריהם אל היכל ה' הנמצא בצד המערבי?

אלא, מה תלמוד לומר "אחוריהם אל היכל ה'".

מלמד שהיו פורעין עצמן, והיו מתרזין מפנים עצמם כלפי מטה [בלשון סגי נהור].

אמר לו הקדוש ברוך הוא למלאך מיכאל, השר של עם ישראל במלאכי מעלה: מיכאל — סרחה אומתך!

אמר לפניו: רבונו של עולם, דיו שתמחל לכולם על ידי שתפנה לטובים שבהם, ואל תבט לרעים שבהם.

אמר לו הקב"ה למיכאל: אני שורף גם אותם וגם לטובים שבהם על שדלא מיחו בידם [תוס' ישנים].

מיד: "ויאמר ה' אל האיש לבש הבדים [גבריאלי], ויאמר: בא אל בינות לגלגל, אל תחת לכרוב, ומלא הפניך גחלי אש מבינות לכרבים, וזרק את גחלי האש על העיר! ויבא לעיני.

מיד: "וישלח הכרוב [בשליחותו של גבריאלי] את ידו מבינות לכרובים, אל האש אשר בינות הכרבים, וישא הכרוב את גחלי האש, ויתן אותם אל הפני ידיו של גבריאלי, לבש הבדים.

ויקח גבריאלי את הגחלים ויצא אל העיר להשליך עליה את גחלי האש".

אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון הסידא: אילמלא לא נצטננו הגחלים בשעה שהועברו מידו של כרוב לידו של גבריאלי — לא נשתיררו משונאיהן של ישראל [לשון סגי נהור] שריד ופליט.

וכתיב [יחזקאל ט] "והנה האיש גבריאלי לבוש הבדים, אשר הקסת כמתניו, משיב אל הקב"ה דבר לאמר: עשיתי כאשר צויתני!".

אמר רבי יוחנן: באותה שעה הוציאו לגבריאלי מאחורי הפרגוד, ומחיוהו והכוהו שיתין פולסי דנורא, בשישים מקלות אור.

אמרו ליה: אי לא עבדת, אם לא היית מקיים את אשר הוטל עליך, לא עבדת, לא היית נענש על אי מילוי השליחות. לפי שהיה מקום להצדיקך, שהמתנת לראות אולי ישוב מהם אף ה', והוא יבטל את שליחותך.

אבל אי עבדת, כיון שכן עשית את שליחותך ולא המתנת, — אמאי לא עבדת כדפקדוך, מדוע לא לקחת אתה עצמך את הגחלים כאשר נצטוות, וכיצד אמרת לכרוב שיביאם אליך ובכך הצטננו הגחלים?

ועוד: עכשו דעבדת, וכי לית לך "אין משיבין על הקלקלה"? ששליח שלא עשה את שליחותו כראוי אינו חוזר ומכריז שעשה את שליחותו.

אייתוח הביאוהו לדוביאל, שרא דפרסאי, שר הפרסים בין מלאכי מעלה, ואוקמיה בחריקה והעמידוהו במקומו של גבריאלי, ושמש דוביאל במקומו של גבריאלי עשרים ואחד יום.

היינו דכתיב שאמר גבריאל לדניאל: "ושר מלכות פרס עמד לנגדי [במקומי] עשרים ואחד יום. והנה מיכאל, אחד השרים הראשונים, בא לעזרני. ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס".

וממשיכה הגמרא: יחבו ליה נתנו לו לדוביאל שישלוט על עשרין וחד מלכי, ועל פרוותא הנמל דמשהיג, המלכותי. שמשם היו שולים מרגליות מהים.

אמר ביקש דוביאל: כתיבו לי גם לישראל באכרגא, שאשלוט גם עליהם, והם ישלמו מסים למלכות פרס.

כתבו ליה.

ועוד ביקש: כתיבו לי גם את רבנן באכרגא! שגם תלמידי חכמים, הפטורים ממס, יעלו מס למלכות פרס.

כתבו ליה.

בעידנא דבעו למוחתם על האיגרת בדבר גביית המס מישראל ומתלמידי חכמים, עמד גבריאל שהיה "מאחורי הפרגוד", ואמר, קרא את הפסוק בתהלים [קכז]: "שוא לכם משכימי קרב, מאחרי שבת, אכלי לחם העצבים. כן יתן לידידו שנא".

ומבאר הגמרא את משמעות הפסוק:

וכי הגונים הם האומות שימסרו תלמידי חכמים בידיהם לגבות מהם מס? והרי יש לקרוא עליהם: שוא לכם לעסוק באומנות החל מהבוקר ועד שעה מאוחרת בלילה, ולאכול לחמכם בעצב וביגיעה, שהרי לעומתכם, תלמידי החכמים, שהם ידידי ה', המנודים שנה מעיניהם כדי ללמוד תורה,

זוכים שהקב"ה מספק את צרכי מזונותיהם ללא עצב ויגיעה.

מאי "כן יתן לידידו שנא"?

אמר רבי יצחק: אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנודות שינה בעולם הזה, כדי לעזור ולעודד את בעליהן, וזוכות בכך לעולם הבא.

ואם כן, אין זה מן הראוי שיימסרו תלמידי החכמים למס אל דוביאל.

וממשיכה הגמרא בתיאור המעשה:

ולא השגיהו עליו לטענתו של גבריאל.

אמר גבריאל לפניו של הקב"ה: רבונו של עולם! אם יהיו כל חכמי אומות העולם בכף מאזנים, ודניאל איש המודות בכף שניה, האם לא נמצא דניאל מכריע את כולם?! וכיצד יימסר איש שכמוהו לגביית מס לדוביאל?

אמר הקדוש ברוך הוא: מי הוא זה שמלמד זכות על בני?

אמרו המלאכים לפניו של הקב"ה: רבונו של עולם — גבריאל הוא זה!

אמר להם הקב"ה: יבא גבריאל! שיחזור ויכנס לפניו מן הפרגוד.

וזהו שנאמר, שאמר גבריאל לדניאל: "ואני גבריאל, באתי חזרתי לתוך המחיצה ועמדתי לפני הקב"ה, בדבריך, בזכות הגנתי עליך".

וחזרת הגמרא לתיאור כניסתו של גבריאל:

אמר להו הקב"ה למלאכים: ליעול, יכנס גבריאל.

אעיילוהו.

אתא, אשכחיה מצא גבריאל לדוביאל דנקט ליה לאיגרתיה בידיה כשהוא מחזיק את האיגרת אודות המס בידו.

בעא למרמא מיניה, רצה גבריאל להשליכה מידו של דוביאל.

בלעה דוביאל לאיגרת.

איכא דאמרי: מיכתב הוה כתיבא אותה איגרת, אבל מוחתם לא הוי חתמא.

איכא דאמרי: אף מוחתם נמי הוה חתמא, אלא כדבלעיה כאשר בלעה דוביאל מחיק לה לחתימה מיניה.

וכיון שנמחקה החתימה, התבטל במקצת תוקף האיגרת, והיינו, זוהיא הסיבה דבמלכותא דפרס — איכא דיהיב כרגא, ואיכא דלא יהיב כרגא. יש המשלמים מסים ויש הפטורים מהם.

והמשיך גבריאל לספר לדניאל שכבר נגזרה גזירה נוספת, שיצא עם ישראל מיד הפרסים ויכנס תחת שלטון שר יון, ואין בכוחו למנוע זאת, אלא בעל כורחו עליו לצאת:

"ואני יוצא — והנה שר יון בא".

ומבאר הגמרא: עוי עוי צעק וצוח גבריאל לבטל את הגזירה הזאת, וליכא דאשגח ביה, ולא היה מי שישמע לו.

ועתה מביאה הגמרא לימוד נוסף לאיסור רחיצה ביום הכיפורים:

ואי בעית אימא: רחיצה דאיקרי ענוי, מנא לן? — מהכא:

דכתיב [מלכים א ב] "ולאביתר הכהן אמר שלמה המלך: ענתת לך על שדיך, כי איש מות אתה. וביום הזה לא אמותך, כי נשאת את ארון ה' לפני דוד אבי, וכי התענית בכל אשר התענה אבי כאשר ברח מפני אבשלום".

ומה היתה התענית?

וכתיב ביה בדוד בברחו מפני אבשלום [שמואל ב יז] "כי אמרו: העם רעב ועיף וצמא במדבר". שבכך התענו.

וביאור הפסוק: רעב — מלחם, וצמא — ממים.

עיף — ממאי? לאו, האם לא מההמנעות מרחיצה! ומוכח שההמנעות מרחיצה היא עינוי.

ודוחה הגמרא: ודילמא עיף מנעילת הסנדל?

אלא אמר רבי יצחק: מהכא: [משלי כה] "מים קרים על נפש עיפה".

ומוכח שההמנעות מרחיצה במים עושה את הנפש "עיפה", וזו היא גם המשמעות של עייפות העם הבורח עם דוד מפני אבשלום. ועייפות זו נקראת שם עינוי.

ושוב דוחה הגמרא: ודילמא היה "עיף" העם משתיה, ו"מים קרים על נפש עיפה" משמעותו נפש עיפה מצמא?

ומשנינן: מי כתיב "מים קרים בנפש עיפה"? "על נפש עיפה" כתיב.

ונעילת הסנדל — מנא לן?

דכתיב בענין בריחת דוד מפני אבשלום, שאמר הכתוב שהיה בה עינוי [שמואל ב טו] "ודוד עלה במעלה הזיתים, עלה ובוכה, וראש לו חפוי, והוא הולך יחף".

יחף ממאי — לאו, האם לא, מנעילת הסנדל!

ודחינן: ודילמא יחף מסוסיא ומרטקא, בלי סוס ושוט, שלא הלך כדרך המלכים, הרוכבים על סוס ומנהיגים אותו בשוט שבידיהם!?

אלא, אמר רב נחמן בר יצחק: מזהבא יש להוכיח שיחף משמעותו מנעילת הסנדל, מכך שאמר הקב"ה לישעיה הנביא [ישעיהו כ]:

"לך ופתחת השק מעל מתניך, ונעלך תחלין מעל רגלך".

וכתיב "ויעש כן ישעיה, הלך ערום ויחף".

יחף ממאי? לאו, מנעילת הסנדל! שהרי אין דרך הנביא לרכב על סוס, ומכאן ראייה שיחף האמור בדוד הוא יחף ממנעל, וקראו הכתוב עינוי.

ודוחה הגמרא: ואימא לא הלך ישעיה הנביא יחף ללא מנעל כלל, אלא הלך במנעלים המטולאים.

דאי לא תימא הכי, אלא יש להבין את המקרא כפשוטו, שהלך יחף לגמרי, האם "ערום" האמור בפסוק, יתכן לומר שהלך ישעיה הנביא ערום ממש?

אלא בהכרח "ערום" משמעותו שהלך בכנדים בלויים, הכא נמי יחף — הלך במנעלים המטולאים.

אלא אמר רב נחמן בר יצחק: מזהבא [ירמיהו ב] "מנעי רגלך מיהף וגרויך מצמאה" וכך אמר ירמיהו הנביא:

מנעי עצמך מן החטא, כדי שלא יבא רגלך לידי יהוה בצאתך לגלות יחפה. ודרך הגולים לילך יחפים ממש.

מנעי לשונך מדברים בטלים, כדי שלא יבא גרויך לידי צמאה.

תשמיש המטה דאיכרי ענוי — מנא לן?

דכתיב שהשביע לבן את יעקב אודות היחס הטוב שינהג בבנותיו [בראשית לא]:

"אם תענה את בנותי, ואם תקח נשים נוספות על הנוציי"

ומשמעות דברי לבן היא: עז-ב

אם תענה, לא תענה את בנותי במניעה מתשמיש.

ואם תקח, תמנע מלקחת נשים נוספות, שתהיינה צרות לבנותי.

ומוכח שהמנעות מתשמיש נקראת עינוי.

ודוחה הגמרא: ואימא אידי ואידי, גם "אם תענה" וגם "אם תקח", משמעותו להמנע מלקחת צרות. וכך אמר לבן: אם תענה את בנותי באם תקח להם צרות!?

ומשנינן: מי כתיב "אם תענה אם תקח" עד שתוכל לומר שהכל ענין אחד הוא? והרי "ואם תקח" כתיב, ובהכרח שהכתוב מדבר